

Tomaji Attila

Vass Tiborról, a Bevallás garnitúra ürügyén

Az írás igazi feladata és nehézsége akkor kezdődik, mikor az író már nem a mondatot akarja javíthatni, csiszolni és tökéletesíteni, hanem a gondolatot.
(Márai)

Ha megírnám ezt a róla szóló tanulmányt, a következőkről beszélnek. Mindenek előtt: eredetiség. Aztán autonóm értékszféra, ösztönösség s megtervezettség, személyesség és tárgyilagosság, dokumentálás, kísérletezés, átjárhatóság, folyamatos szövegek közöttiség, folyamatos önvizsgálat, folyamatos önéletrajz, többértelmű/sokrétegű szöveg, szövegszobor, ironia / önironia, műfajok keveredése, fonetikus költészet, alkalmi líra, szójátékosság, szótorzítás, ismétlések, allúziók, automatikus írás, alulretorizáltság, csak utalásként értelmezhető versformák, irodalmon kí-vüli retorikai minták, a pusztaság érzékelés öröme, stb. De ez túl sok, bele sem kezdek. Abba hagyom, félreteszem. *Ám a könyv az agyban / zörgött tovább, kattogva nagyban...*

*

Vass Tibor mint performance művész, installációk készítője s elektrografikus, mint Hamismás s Fürge új, Esőember s Előzuhanyzó, Bevalló és K. jó költő, egy esemény a számomra, amit értelmezni kell, hiszen csak akkor *történhet meg*, akkor van jelen, ha bennem s általam értelmeződni képes.

Ugyanakkor, ha megírom, rögzül. Ez pedig ellentmondani látszik annak az akaratnak s célnak, ami művészetét létrehozta, s folyamatosan izgalomban tartja.

Mielőtt kétségbeesnék, írni kezdem.

Az ébrenlevők mind ugyanazt a világot látják, az álmódzóknak azonban mindig megvan a maguk külön világa. Vass Tibor az ébrenlevők közé tartozik, ugyanakkor egyetlen mai magyar költővel sem összetéveszthető, külön világot teremtett. Nyilván tudja, hogy az *ars* valaha nemcsak művészetet jelentett, hanem munkát (mesterséget, fortélyt) is. És Vass Tibor dolgozik, sokat dolgozik, fortélyoskodik azon, hogy *létrejőjjön*. Hogy amire tekintet veti, az *beirodalmazódjék*.

*

Idő.

Minden: Egy, mondta Hérakleitosz. Egyetlen, folytonosan alakuló, változó valóság van, gondolhatja Vass Tibor is. De nem mind Egy, ami fénylik. És nem mindegy, hogy mi fénylik. Ahány tekintet esik rája, annyi áldás..., nem, annyi értelmezés. Mert nyitottnak kell lenni mindenestül. Költői képzeletét alig mutatja, de annál erősebb *nyelvi* képzelettel bír, ezért képes az őt körülvevő világot (család, ágy, vonat, büfékocsi, kocsmák, kórterem, Miskolc, kutyák, stb.) folytonos mozgásában megragadni s kifejezni. Ebből következik a Vass Tibor-féle oeuvre-t meghatározó *elbeszélő* jelleg.

Látszólag örök jelen idő. De ez nem igaz. Azt tudja, ami *volt*, s ami *lesz*. A változásnak ki nem tett lényeg, *az, ami van*, vagy nem érdekli, vagy nem tudja. Amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell? Vass Tibor nem hallgat. Egyszerűen nem hisz kifejezendő örök értékekben, hacsak a nyelvben nem... Nem léphetünk kétszer ugyanabba a folyóba? Ő az, aki egyszer se léphet ugyanabba a folyóba. Olyan létállapotot ír le, ami líra s epika határmezsgyéjén lakozik. Stalker ő, egy limes-lakó, aki *a nyelvben időzik*.

*

Szöveg.

Nem kedvelem a *szövegelést*, a *szövegellést*! Előítéleteim vannak. Elfogult vagyok. (Befogadó? Én *olvasó* vagyok, nem nő.) Kassák mondta egyszer, ne csak vers legyen, de költemény. S mi maradt mára?

A pusztá nyelvi textúra, a szöveg mint költemény? értelmi telítettség mint líra? vizualításra törekvés? formalizmus? se ritmika, se rím? versbe hajtogatott próza? a költői eszköztár utolsó elemeként az enjam-bement? áthajlás, vagy inkább áthallás? hozott anyag minden mennyiségben?

Vass Tibor valóban szövegeket ír. Igyekszem távolodni, hogy megérthessem.

*

Szójátékok, ismétlések.

Átaluk uralja leglátványosabban a szövegeit, amelyek újra s újra elvesztik egyértelműségüket, s így a várt/elvart egység fellazul, és esély nyílik arra, hogy különféle, egymást kiegészítő s egymásnak ellentmondó, erősítő s gyengítő jelentések rejtett egysége

tárljon fel az olvasó számára, pl. „megtettem, amit megkövetelt, a haza- / indulás előtt”, „Balassi-áthalások”, „vérkép a táj”, „miként a földön, úgy a mennyiben”, „kész lesz a kommuné / niké, miénk a győzelem”, stb. Ugyanakkor veszélyes (a szó) játék, mert könnyen önállósulhat a szövegben, s alkalmazása rutinszerű, üres formalizmussá is válhat, pl. „karóval jöttél, nem Ágicával”, „akinek saját haj van a füle mögött”, „a fiúk a banyában dolgoztak”, stb. Öncélú művelése – engedve a pillanatnak, a gyors ötleteknek s a nyelvi szeszélynek – pusztán a felszínt villództatja, s gyakran csak *többértelműséget* eredményez a megtalált költői szó *többrétegűsége* helyett. Ugyanez vonatkozik a szavak szintén rutinszerű szétvágására is, pl. „Mostanában úgy hír- / lik”, „megteteszt / sült öröm”, stb. Ismétlései, amelyek aritmiás szívdobogásként tördelik szét, s ugyanakkor tartják egyben a leginkább *széttartó* szövegrészeket, a repetitív zenét juttatják eszembe. A szöveg szintjén valósítja meg azt, amit pl. az egykori 180-as Csoport vagy John Cage a zenében.

*

Humora.

Az Értől az Óceánig. Az aranyértől az óceánig, tenné talán hozzá rögtön Vass Tibor. Valami egyre inkább radikalizálódik, ami a magyar irodalomban 20-30 évvel ezelőttig – Esterházy, Temesi, Parti Nagy, Szócs, KAF s mások megjelenéséig – csak erecske volt, aranyerecske, komolyabb tartalék, nagyobb fedezet nélkül. Arany-, Petőfi-, Karinthy-, Örkény-művekre gondolok. Mára hovatovább a számontartottság, elismertség, be-

fogadottság alapvető feltétele lett a korábban hiányzó ironia, abszurd, groteszk s humor, pontosabban ezek felnövesztett, gyakran öncélú obszcenitássá fajuló változatainak folyamatos s leggyakrabban indokolatlan, öncélú használata. Vass Tibor azonban nem követi a trendet, mesterségbeli tudása, ízlése megvédi ettől. Általában megmarad az olvasói képzeletet elbűvölni tudó kacagtató játékoság szintjén, s ilyenkor boldogan időzünk vele ebben a magasra emelt tartományban.

*

Nyereség. Veszteség.

Nagy kérdés számomra, hogy a *Bevallás garnitúra* végére érve, pontosan melyiknek az érzése hatalmasodott el bennem. A nyelv szintjén – a szókészlet, a jelentésháló kiterjesztése, szinonimák halmozása, nagy költőink tragikus verssorainak játékos „megtisztítása”, stb. – mindenképpen nyereségnek tartom Kumulatív költészet, azaz olvasása után – de már közben is – többet vagy *jobban* tudunk, mint korábban, s ez a folyamat korlátlanak tűnik. (Bár feltehetjük, hogy nem korlátlan, minthogy semmilyen tudás nem az...) Kötetei ismeretében veszteségének, pontosabban veszteségünknak az tűnhetik inkább, hogy ez a Tandoriéval, Parti Nagyéval egyenértékű nyelvi tehetség nem terjeszkedik tovább, s bár tévednék!, de valószínűleg nem is fog elindulni a hagyományos műfajok, formák s tematikák meghódítására. (Persze, minden megtörténhet, lásd. pl. Petőcz András s Kukorelly „klasszicizálódását”). Nem érdekli az irodalmi kánon. (Érthető.) Nem

érdeklik a sorskérdések. (Érthetetlen.) Nem vátesz, nem is akarna az lenni. (Ez amúgy is *közösséget* feltételezne, ami nincs.) Ha így *halad* tovább, féltő, minden elismertsége ellenére elszigetelődik, s ami még fontosabb, szövegáradatai maguk alá temetik költészetét... (A Tandori életműre *is* gondolok, annak már most is leszakadó, olvashatatlan részeire...)

*

Nyitottság.

Első hallásra, olvasásra azt gondoltam, végre egy újabb magyar költő, akinek műve akadálytalanul fordítható idegen nyelvekre, ráadásul, ismereteim szerint, szinkronban van a *neomodern* európai költői törekvések egy részével is. Gondolkodva sokat a dolgon, most azt mondom, sajnos nincs így: egy illúzióval megint kevesebb. Bár *folytatható* – már ma is sokan írnak ún. *vasstibi*-szövegeket –, de paradox módon mégsem *átadható*, ugyanis nincs mit átadnia, azaz ebben a formában nem válhat tradícióvá. Bezárt világ, mint Aranyé, mint Adyé. Tragikus mód csak befelé, a magyar nyelv felé nyitott. Nem tudom, érthető-e, amit mondani akarok. Végtelen *mikrokozmosz*. Kassák fordítható, Pílinzky fordítható, Vass Tibor nem. Egyetlen más nyelven sem visszaadható, pontosabban minden egyes nyelven önálló, új költészet teremthető belőle, ami viszont már nem Vass Tibor lenne, *csak* a szelleme. Ebből az aspektusból szemlélve, *tragikus költészetnek* tartom.

Hatása is nyugtalanít. Nemcsak az őt vagy módszerét követő költőtársakra gondolok elsősorban, ami bizonyos értelemben győzelemnek is nevezhető,

inkább azokra a kritikákra, amelyek egy tekintélyes része az ő hatása alá kerülve íródott, s így gyakran olyan *vasstiborabb*-írásoknak tűnnek, amelyeket ő is elkövethetett volna...

*

Szabadság.

Minden sora kontingens, azaz azt, amit megírt, másként is megírhatta volna. Ez elbizonytalanít maradandó értékeit illetően. Ugyanakkor viszont szabaddá tesz, ami *most* fontosabb. Mindent a lehető legpontosabban igyekszik megragadni. Szövegei írása közben minden átfordul, valami mássá változik. Amit művel, nem csupán (?) irodalom, hanem a hétköznapi, partikuláris élet dokumentuma, lenyomata. Kimondott, kimondható

nevek, létező, létezőtől helyszínek, elhangzott, elhangozható dialógusok. (R)Esti Kornél, miközben tesz /fütyül az irodalomra, pontosabban arra, amit általában a trend annak tart.

Ez a *szarvassá változott fiú* – aki már soha nem tér vissza az apákhoz, bár mostani szövegeiben is, szigorúan nyelvi szinten, feltűnnek Balassi, Ady, Radnóti, Móricz, Illyés, József Attila, Szabó Lőrinc, Petri, stb. – azt mondja, halkán, de következetesen: szabadságra vagyunk ítéltetve...

(Vass Tibor: *Bevallás garnitúra*, Orpheusz Kiadó, 2004)